

Інна Береза

ТВОРЧИСТЬ ЛЮДМИЛИ ЧИЖОВОЇ У КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО КРАЄЗНАВСТВА

***Анотація.** Стаття присвячена розмаїттю творчості миколаївської поетеси Людмили Чижової та її просвітительській діяльності щодо української культури в цілому та українського слова зокрема. Акцентуються фольклорні витоки її збірок, інтерес до історії рідного краю, співпраця з дитячими бібліотеками, школами та ВНЗ.*

***Ключові слова:** Людмила Чижова, дитяча література, літературне краєзнавство, літературна казка, пізнавальний аспект дитячої книжки, внутрішній світ дитини, вікові та індивідуальні особливості, фольклорні джерела.*

Літературна Миколаївщина представлена українському сучасному читачеві іменами Спиридона Черкасенка і Дніпрової Чайки, Миколи Вінграновського і Дмитра Кременя, Сергія Іванюка і Валерія Бойченка, Людмили Чижової і Анатолія Качана. Більшість цих письменників пише твори і для дитячого читання. А це той творчий ужиток, який потребує особливого таланту.

Саме такий талант – писати поезії для дітей – відзначила Оксана Забужко в одній із статей: «є «віршики», котрі спеціально для мене складають, нахилившись із висоти свого зросту, великі дяді і тьоті, і є Вінграновський, в якому нічого «спеціального», а все – «само по собі»: є, існує, битійствує, дихаючи й переливаючись звуками-запахами-барвами, як і в реальному світі» [2, с. 43]. І премію ім. Тараса Шевченка видатний уродженець Миколаївщини Микола Вінграновський отримав саме за твори для дітей. Досить влучний епізод із розмови з поетом навів в есеї «Микола Вінграновський: Степовий Сварог» М. Лазарук. На питання: «Як Ви пишете для дітей?» Вінграновський відповів: «Я пишу їм без соски в роті» [4, с. 47].

Так само «без соски в роті» створював свій концепт дитинства у поетичних творах і перекладах дитячої поезії з англійської Валерій Бойченко. Він, власне, відбувся як дитячий письменник в 70-ті – 80-ті роки ХХ ст. Але, як справедливо зауважив Т. Кремень, «справжнім здобутком В. Бойченка як дитячого письменника став вихід книжки поезій «Який широкий світ» (1989) [3, с. 149]. Поет наголошує на духовному зв'язку поколінь, неповторній красі рідного краю, українського світу, багатого і щедрого на добро і красу. До казок, які пише Людмила Чижова, ми вже зверталися під час Міжнародного симпозіуму «Візуалізація образу дитини в літературі», на якому була присутня й поетеса [1].

Можна немало цікавого, повчального і неперебутнього знайти у творчості кожного письменника Миколаївщини. Про них написано досить багато в останні роки – і про Дніпрову Чайку, і про Спиридона Черкасенка, і про Сергія Іванюка чи Дмитра Кременя. Але хотілося б продовжити студії над різними сторонами творчості Людмили Чижової, яка більшу частину своєї поезії присвятила дітям і впродовж останніх 30 років підтримує безперервний зв'язок з дитячими і педагогічними колективами. Йдеться як про школу, так і про вузи.

Мета цієї статті – розкрити розмаїття творчості миколаївської поетеси Людмили Чижової та її просвітительську діяльність в царині української культури загалом та українського слова зокрема, виявити фольклорні витоки її збірок, проаналізувати співпрацю з дитячими бібліотеками, школами та вузами.

Коли читаєш чи слухаєш казки Людмили Яківни, згадуєш спостереження і застереження для себе Оксани Забужко стосовно українських казок, їх алюзій, образів у доробку Ігоря Калинця, коли їй запропонували написати передмову до його книжки «Зібрання творів: У 2 т.» (К.: Факт, 2004).

Забужко вражена «дитинністю» поета і дарованою йому здатністю переплавляти народну мудрість : «... найголовніше що для дітей, що для ув'язнених поетів, – неймовірна, просто-таки запаморочлива, як космос, кількість казок і легенд: куди вони всі потім поділися, в яку чорну діру провалилися, щоб вигулькнути ото єдино лиш у Калинцевих уральських снах...» [2, с. 50].

Пригадую, десь так Людмила Чижова редагувала народний переказ про безсмертник, який під час фольклорної практики був записаний тоді ще студентом, а нині відомим на Миколаївщині педагогом, кандидатом наук, «Учителем року – 2000», заслуженим учителем України Василем Шуляром. Видана 2003 року книга «Із глибини народної криниці», до якої увійшла поема «Легенда про Безсмертник» [8, с. 90-96], рекомендована як навчальний посібник для учнів загальноосвітніх шкіл та студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів. Учителі шкіл та викладачі ВНЗ Миколаївщини на заняттях з літератури рідного краю широко використовують такі поезії збірки, як «Козак Мамай», «Сила життя (Характерник)», «Бескид Пугача», «Гетьманова балка (На Бендери)», «Аркасові джерельця», «Катрусина доля». Йдеться про легендарних історичних осіб та знаменитих земляків, які наш край уславили. Письменниця після кожної поезії про ту чи іншу подію дає невеличку історичну довідку. Наприклад, до «Гетьманової балки» додає топонімічну довідку про місце, яке отримало свою назву від табору гетьмана Мазепи, коли той вимушений був з «незрадливим Орликом і незначним військом покидати Україну». Останні рядки поезії вкарбовуються в пам'ять юних читачів як вирок облудності офіціозній російській церкві. Меценату, Будівничому багатьох давніх пам'яток – церков України: «По ньому поминальні били дзвони. Й попи анафему кричали із амвону» [8, с. 28]. Серед інших історичних осіб, які своїми діями уславили український народ, героями книги «Із глибини народної криниці» стали Т. Шевченко (поезія «Пророчий голос Кобзаря»), С. Черкасенко (поезія «Сни на чужині»), М. Рябошапка («Легенда про лісника»).

Того ж таки 2003 року твори Л. Я. Чижової увійшли і до посібника-хрестоматії «Література рідного краю. Письменники Миколаївщини», де увазі школярів було запропоновано декілька творів письменниці з народознавчої тематики. Фольклорна домінанта поезії Л. Чижової має підґрунтя у її багаторічній роботі директором сільських будинків культури та заступником директора обласного Будинку самодіяльної творчості профспілок та обласного Будинку художньої творчості народної освіти Миколаєва. І перші її книги, які з'явилися аж у 1994 році (друкувалася у періодиці з 1963 року), засвідчили нерозривний зв'язок авторки з фольклорною традицією. І це стало цінним набутком як для читачів, так і для учителів, адже на початку 90-х рр. ХХ ст. забезпечення шкіл області народознавчим матеріалом було значною проблемою. Звернімося до авторитету народознавця Василя Скуратівського, який у передмові до книги Л. Чижової «Води живої джерело» писав : «Збірка Людмили Чижової природно витікає з наших давніх традицій. Цикл віршів скомпоновано за окремими святами, досить точно репрезентує духовний мікросвіт, не порушує ту глибоку гармонію. Тому збірка викличе певний інтерес, оскільки в нас не так і густиться поезія з цієї теми» [13, с. 3]. Продовжила цю тему поетеса у книжці «День пророка Наума (за народними традиціями)», адресувавши її «школярикам маленьким». І справді, першокласники всіх шкіл Миколаївщини отримали цю книжечку до 14 грудня 1995 року. Згадаймо, саме у цей день раніше у сільських школах починався навчальний рік.

Так само за народними джерелами писано книжку «Окраса життя» (1996). Вірші, поема, поетична казка збірки – це своєрідний гімн живій природі, зелям. Взявши за основу перекази, повір'я та легенди про трави, квіти, вона «не пішла протореною дорогою, себто не брала сюжети з так званої всеукраїнської флори: вона скористалася лише одним, рідним їй регіоном – Півднем України» [14, с. 2]. Почуття замилювання зелом України не просто данина традиції, любов до всього, що «проізрастає» в землі, виростала також з першої професії Людмили Чижової – вона вивчилася на агронома у Мигіївському технікумі-радгоспі на Первомайщині. Означаючи це місце на мапі України, авторка в наступній книзі «Емигея» (1999) запише, що це «розповідь про казкову землю, землю славнозвісну і забуту... Це справжня гірська країна серед українського степу, яку навіть називають Бузькою Швейцарією» [15, с. 3]. Тут йдеться, наприклад, про «таємниці» таких квітів і трав, як материнка, неопалима купина, сон-трава, барвінок, чорнобривці, деревій, любисток, папороть, чебрець, петрів батіг. Додаючи до кожної поезії не епіграф, а цілу довідку про ту чи іншу рослину, потеса, зокрема, так характеризує материнку: «На превеликий жаль, у нас майже забута ця квітка, що символізує доброту, спокій та ласку. Материнку разом з чередою, ромашкою кидали в купіль. Підросла донька і підливала їй мати тихесенько в чай заварку материнки, аби жіночість входила в її душу і тіло». А вже етимологію слова подає у самій поезії, завершуючи вірш словами: «Біль завжди допоможе / Материнка здолати / Бо коріння її – / З слова рідного «Мати» [14, с. 10].

Образ Матері, символіка материнства червоною ниткою проходить через усю творчість Людмили Чижової. І її перша яскрава публікація – «Найкраща поема», яка була покладена на музику Кос-Анатольським і стала колисковою «Мій синочок», де оприявлено найніжніші материнські почуття. Та й у доробку поетеси є книжка «Ода Матері» (1997), яку вона присвятила своїй мамі – Зідрашко Ользі Євтихіївні. Серед поетичних втілень образу Матері у збірці – Мати-Україна, Богоматір – Марія Оранта, мати, яка зозулею стала. Вона ніби далі розвиває оте Шевченкове: «А буде син, і буде мати, / і будуть люде на землі» [17, с. 308]. Читаєш її вірш «Живу і вірю» і проникаєшся важливою істиною про смисл життя. Це і відповідь на дещо зболений мотив вірша «Пори року материнства», де авторка акцентує мотиви гіркоти старіння, недуги, смутку. Але оптимізм «Живу і вірю» – це її основне у житті і творчості. І ця аксіологічна складова творчого доробку Людмили Чижової з успіхом залучається педагогічними працівниками бібліотек і шкіл до роботи з дітьми різного віку – від першачків до старшокласників. Заслуговує на повагу і навіть захват уміння поетеси контактувати з дітьми під час будь-яких заходів, на які її запрошують освітяни. Тільки у 2012/2013 навчальному році вона брала участь у Всеукраїнських молодіжних Ольжичевих читаннях, засіданнях Малої академії під час захисту робіт, де старшокласниця Дичко Інна захищала роботу «Виховний потенціал дитячої книги Людмили Чижової», була учасником Регіональної пересувної виставки «Миколаївщина інформаційна», круглих столів у різних районах області, виступала перед керівництвом відділів культури, адміністрацій, освітянами з проблем розвитку видавничої справи, на Всеукраїнській зустрічі дослідників життя і творчості В. Скаржинського, виступала з лекціями на обласних курсах МОППО з літературного краєзнавства, на обласному турі Всеукраїнської олімпіади з української мови імені Петра Яцика, входить до складу журі обласних конкурсів учнівської молоді з краєзнавства, поетичної творчості, конкурсів, присвячених Тарасу Шевченку. Їй, учасниці Міжнародних Шевченківських літературно-мистецьких свят «В сім'ї вольній, новій...», завжди є що сказати і студентам філологічних факультетів миколаївських університетів, де вона не лише презентує свої нові книжки, але й бере участь у проведенні конкурсів читців поезій Кобзаря, поетичної творчості самих студентів.

Особливо тісні зв'язки Л. Чижової не лише з педколективами сіл, де вона раніше працювала, але й, наприклад, із Снігурівським районом. Творча робота над проблемами викладання у школах цього району «Літератури рідного краю» дарує письменниці не лише радість спілкування з юним читачем, а й сприяє поглибленню методичної роботи райметодоб'єднання. Одним із результатів такої роботи є видання посібника «Легенда про Безсмертник», упорядником якого стала вчитель-методист, відмінник народної освіти З. І. Благодатна. Вчитель-методист Снігурівської районової гімназії З. Л. Жуковець, працюючи над темою «Формування творчої компетентної особистості на уроках української мови та літератури», серед позакласних заходів у роботі літературного клубу «Дивосвіт» спирається на співпрацю з Людмилою Чижовою, про що свідчить листівка, випущена відділом освіти Снігурівської райдержадміністрації у 2012 році.

Гадаємо, що є гарні потенційні можливості для поглиблення знань з історії краю, літературного краєзнавства під час ознайомлення з прозовим доробком письменниці. Збірка оповідань і новел «Степова птаха» (2001) побачила світ вже по тому, як Л. Чижова стала членом національної Спілки письменників України (1997) та лауреатом премії імені Миколи Аркаса. Вона збирала у книжечку твори, писані і друквані в періодиці з 1973 року, але перед кожним оповіданням чи новелою з ранньої творчості додала як передмову вірш – виклавши тему і оздобивши мотиви прозового твору поетичним звучанням. У цих творах знаходимо віддзеркалення долі самої авторки, починаючи з років її навчання в Мигії. Досить щемливо звучать у цих творах мотиви першого кохання, любові до землі-годувальниці, вербалізуються нелегкі життєві шляхи односельців, материнські турботи і стосунки рідних по крові, сестри і брата, рідних сестер, матері і доньки та спогади про молодість. Писалися ці оповідання і новели «з любов'ю до землі і людей, які на ній живуть» [19, с. 2].

Мотиви оповідання «Спогади однієї ночі», з присвятою своїй згорьованій сестрі Валентині, письменниця розвинула в повісті «Віддзеркалення долі» (2009). У цій творі не відболілі і не відмолені травми, сподіяні II Світовою війною і жорстоким патріархальним світом. І якщо оповідання завершується картиною осиротілої хати, яку оплакують чотири посивілі сестри, то повість розкриває причину сімейної трагедії, коли батько, повернувшись з війни, покарав щоденним тиранством не лише дружину, що народила дитя від воїна-румуну, а й усю сім'ю. Але твір, не дивлячись на смерть нещасної Ганни (Ханни), завершується оптимістично, бо солдат-румун побачив свого сина й онука і розповів їм, як він шукав кохану Ханну. Аналізуючи цей твір, молоді читачі (старшокласники, студенти) мусять відтворити перед собою роки передвоєнні, війну на території України з її окупацією та повоєнні часи. У творі опосередковано, ненав'язливо передано особливості побуту колгоспників у ті непрості часи. Тож педагог має не лише акцентувати морально-етичну і аксіологічну складову твору, а й звернутися до епізодів правдивого змалювання гендерних стосунків у сільській сім'ї героїні, її природного права на щастя.

Загалом ця повість вписується не лише в контекст викладання «Літературного краєзнавства», але й літературознавчої компаративістики. Йдеться про такі паралелі і зіткнення, як повість Марії Матіос «Москалиця» і роман Ясунари Кавабати «Стогін гори».

Так само подальшого дослідження чекають казки Людмили Чижової. Тим паче, що з'явилися в її доробку і прозові казки. 2012 року побачила світ у видавництві Ірини Гудим для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку збірка «Казкові історії», де кожен твір має присвяту дітям конкретних шкіл і регіонів. І назви привабливі для дітей : «Домовичок», «Вдома краще», «Цвіркунчик», «Маленький їжачок», «У всьому «Снікерс» винуватий», «Життя зозулі». А ось «Небезпечна хвороба» – казка-попередження, щоб комп'ютер дітям не замінив рідних, друзів і розумні книги.

Література

1. Береза І. Фольклорна домінанта дитячої книжки Людмили Чижової / Інна Береза // Іноземна філологія. Український науковий збірник. – 2007. – Вип. 119 (2). – С. 152-157.
2. Забужко Оксана. З мапи книг і людей / Збірка есеїстики / Оксана Забужко. – Meridian Czurnowitz. – Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. – 376 с.
3. Кремінь Тарас. Концептуальна своєрідність сучасної української дитячої літератури (на матеріалі творчості Валерія Бойченка) / Тарас Кремінь // Іноземна філологія. Український науковий збірник. – 2007. – Вип. 119 (2). – С. 146-151.
4. Лазарук Я. Микола Вінграновський : Степовий Сварог : Есе про незабутні мандри Україною з Миколою Вінграновським / Я. Лазарук. – Харків : Фоліо, 2009. – 185 с.
5. Література рідного краю (Письменники Миколаївщини) Посібник-хрестоматія. – Миколаїв : Вид-во МОІППО, 2003. – 212 с.
6. Нарис вивчення творчості Л. Я. Чижової (методичне забезпечення програми «Література рідного краю» / Укладачі : Діордіца Д. П., Пучкова О. Д. – Миколаїв, 2000.
7. Папуша Ольга. Дитина – світ – література : формат дослідження / Ольга Папуша // Сучасні літературознавчі студії. Випуск 2: Дитина і світ : проблеми культурного діалогу. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. І. Фесенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – С. 106-111.
8. Чижова Л. Із глибини народної криниці : легенди, казки та перекази рідного краю / Л. Я. Чижова. – Миколаїв: ПП Гудим І. О., 2003. – 124 с.
9. Чижова Л. Я. Віддзеркалення долі / Л. Я. Чижова. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2009. – 72 с.
10. Чижова Л. Я. Світе, мій світе (поезії) / Л. Я. Чижова. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2006. – 88 с.
11. Чижова Л. Я. Скриня казок / Л. Я. Чижова. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2009. – 124 с.
12. Чижова Л. Я. Світле свято Миколая / Л. Я. Чижова. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2007. – 33 с.
13. Чижова Л. Я. Води живої джерело / Л. Я. Чижова. – Миколаїв, 1994. – 44 с.
14. Чижова Л. Я. Окраса життя : вірші, поетична казка, поема / Л. Я. Чижова. – Миколаїв : «Вечірній Миколаїв», 1999. – 40 с.
15. Чижова Л. Я. Емигея (книжка поезій) / Л. Я. Чижова. – Миколаїв : «Вечірній Миколаїв», 1999. – 56 с.
16. Чижова Л. Я. Ода Матері / Л. Я. Чижова. – Миколаїв : «Вечірній Миколаїв», 1997. – 37 с.
17. Шевченко Т. І Архімед, і Галілей... / Т. Шевченко // Шевченко Т. Твори в п'яти томах. Т. 2. – К. : Дніпро, 1978. – С. 308.
18. Яковленко Катерина. Секрети підліткової літератури від дитячого письменника / Катерина Яковенко // День. – № 33-34, п'ятниця-субота, 22-23 лютого 2013. – С. 23.
19. Чижова Л. Я. Степова птаха. Оповідання та новели різних років / Л. Я. Чижова. – Миколаїв : Друкарня «Вечірній Миколаїв», 2001. – 69 с.

Inna Beresa

Liudmyla Chyzhova in Context of the Local History Literary Study

Summary. The article is devoted to creative diversity of Mykolayiv autor Lyudmila Chyzhova and her outreach activities in the field of Ukrainian culture and Ukrainian literature.

Keywords: L. Chyzhova, children's literature, literary study of local history, literary fairy tale, cognitive aspects of children's book, child's inner world, age and individual characteristics, folklore sources.

Инна Береза

Творчество Людмилы Чижовой в контексте литературного краеведения

Аннотация. Статья посвящена разнообразию творчества николаевской поэтессы Людмилы Чижовой и ее просветительской деятельности в украинской культуре в целом и украинского слова в частности.

Ключевые слова: Л. Чижова, детская литература, литературное краеведение, литературная сказка, познавательный аспект детской книги, внутренний мир ребенка, возрастные и индивидуальные особенности, фольклорные источники.